

куранта. Крім того, зустрічаються народні танці (хорнпайп, жига, раунд, маска) і світські (сарабанда, менует, гавот, рігодон, буре), які також широко використовуються [1]. Проте, всі ці п'єси ще не утворюють циклу, вони існують як самостійні закінчені мініатюри.

Популярність музики для вірджинала вимагала і більш "мобільного" її поширення. У 1612р. в Лондоні був виданий друкований збірник п'єс "славних майстрів" В.Бюрда, Дж.Булла і О. Гіббонса під назвою "Парфенія, або Дівочі роки першої музики". Ця назва стала символічною і в душі часу, в ній відображено реальне відчуття молодості мистецтва англійських вірджиналістів[1]. Саме англійські музиканти, клавірні школи яких утворилися ще в XVIст., могли пишатися першими перемогами в галузі клавірної музики. У творчості вірджиналістів зародився клавірний стиль письма і було покладено творчій виконавській засади репертуару для клавірних струнних інструментів. Це була перша в світі клавірні школа.

Література

1. Гетьман В.В., Гудкова Л.А. Становление клавирных школ Англии и Франции. В кн.: В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии \ сб. ст. XXXVI междунар. научно-практ. конференции. Новосибирск, 2014.: nika-m19@bk.ru
2. Ливанова Т.Н. История западноевропейской музыки до 1789 года: Учебник в 2-х тт. Т.1.[Текст] /Т.Н. Ливанова. М., Музыка, 1983. 533 с.
3. Музыкальная культура и искусство Великобритании. Ч. IV. История английской музыки. [Текст] / Сост. М.А. Андреева. Павловск, 2013. 41 с.
4. AngloMania: Tradition and Transgression in British Fashion," Metropolitan Museum of Art (2006), exhibition brochure, p. 2.
5. Brett P., Kerman J., Moroney D. William Byrd and his contemporaries. Berkeley: University of California Press, 2007. ISBN 978-1-409-40088-2
6. Cole, Suzanne. Thomas Tallis and his Music in Victorian England. Woodbridge, UK: Boydell, 2008.
7. Cott, Jonathan, and Gould, Glenn. 2005. Conversations with Glenn Gould, p. 65. University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-11623-5
8. Foster, Michael W. Morley, Thomas (b. 1556/7, d. in or after 1602). Michael W. Foster in Oxford Dictionary of National Biography, online ed., Oxford: OUP, <http://www.oxforddnb.com/view/article/19292> (accessed November 18, 2014)
9. Harley J. The world of William Byrd : musicians, merchants and magnates. Farnham: Ashgate, 2010, ISBN 978-1-409-40088-2
10. Taylor, Miles (2004). "Bull, John (supp. fl. 1712–)". Oxford Dictionary of National Biography. Oxford University Press. doi:10.1093/ref:odnb/68195.
11. The University of Reading Library featuring: Thomas Morley, A Plaine and Easie Introduction to Practicall Musicke. London, 1597.
12. Harper, John. "Gibbons, Orlando" John Harper in Oxford Dictionary of National Biography, Oxford: OUP, 2004. Online ed., <http://www.oxforddnb.com/view/article/10598>. November 16, 2014.

УДК 37:7

Сорока О. В.

АРТ-ТЕРАПІЯ: ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В статті розглянуто термінологію касательно арт-терапії. Розкриті поняття, що допомагають усвідомити сутність арт-терапії. К ним віднесено психотерапію, яка представляє собою специфічну ефективну форму впливу на психіку людини з метою забезпечення і збереження його здоров'я. Основною складовою арт-терапії є образотворче мистецтво, що сприяє активізації пізнавальних процесів і інтелектуальному розвитку дітей. Представлено погляди вчених на арт-терапію як метод, технологію, прийом, форму і т. д.

Ключевые слова: арт-терапия, психотерапия, искусство, изобразительное искусство.

The terminology concerning to art-therapy was examined in the article. Such conceptions were discovered which can help to realize the main point of art-therapy. Psychotherapy concerns to them because it is such a form of influence on human's psychic with the purpose of providing and saving his or her health. The main part of art-therapy is the Fine Arts which contribute to activate cognitive processes and intellectual development of children. The scientists' points of view about art-therapy as method, technique, approach, form and so on were presented.

Keywords: art therapy, psychotherapy, art, art.

Арт-терапія як психотерапевтичний метод впливу на людей за допомогою художньої творчості привертає до себе останнім часом все більшу увагу в усьому світі. Арт-терапія є інструментом та засобом не тільки для дослідження і гармонізації внутрішнього світу людини, але й розкриття її творчого потенціалу, успішної соціалізації, зменшення негативних емоційних станів тощо. Однак, при всьому різноманітті цілей, завдань, засобів, технологій арт-терапії досі не існує єдиного загальноприйнятого визначення цього терміну. Спробуємо розібратися з термінологією.

На сьогодні науковий дискурс щодо арт-терапії є недостатньо розробленим. Увагу даній темі приділяють науковці як на заході (М. Наумбург, Е. Крамер, М. Лібман, С. Скейфі та інші), так і в Росії (Л. Аметова, Т. Глухова, О. Копитін, Л. Лебедева та інші), і в Україні (О. Вознесенська, О. Деркач, В. Іванова, І. Садова, Т. Мірошніченко та інші). Однак, попри їх загального доробку, варто констатувати нестачу теоретичного матеріалу щодо аналізу сутності самого поняття «арт-терапії».

Для розуміння змісту «арт-терапії» розпочнемо з уточнення основних понять. На сьогодні, на жаль, не існує єдиного прийнятого визначення «арт-терапії». Якщо розглядати це поняття з позиції генезису його словотворення, то «арт-терапія» складається з двох слів: «арт» і «терапія». «Арт» походить від лат. *artista* – освічений, магістр мистецтва, тобто людина, яка обрала своєю професією публічне виконання творів різних видів мистецтва. Терапія – від грец. *therapeia* – лікування – розділ медицини, що вивчає внутрішні хвороби, розробляє методи їх лікування і профілактики [23, с. 16].

Особливо термін «арт-терапія» (від англ. *art*: мистецтво, *art-therapy* букв. – терапія мистецтвом) поширений у країнах з англomовним населенням, у першу чергу у Великобританії і США, й означає лікування пластичною образотворчою діяльністю з метою дії на психоемоційний стан хворого. Наголошується на використанні, передусім, візуальних мистецтв: живопису, графіки, скульптури, дизайну або таких форм творчості, в яких візуальний канал комунікації відіграє провідну роль (кінематограф, відео-арт, перфоманс тощо) [15, с. 35].

У різних наукових працях, присвячених педагогічним, естетичним, психологічним аспектам мистецтва, воно розглядається як:

- «галузь творчої діяльності людини, що відрізняється переважанням естетичної функції» [17, с. 327];
- галузь, відповідальна за створення «безперервної духовної і культурної спадкоємності в історії» [20, с. 125];
- «фундамент особистості», «вид людської діяльності, що створює цілісну картину світу в єдності думки і почуття в системі емоційних образів» [10, с. 36].

Враховуючи той факт, що під арт-терапією ми розуміємо лікування візуальними мистецтвами, тобто малюванням, ліпленням, фотографією, варто зосередити увагу саме на образотворчому мистецтві.

Образотворче мистецтво «забезпечує гармонію інтелектуального та художньо-естетичного розвитку особистості, сприяє збагаченню її емоційно-чуттєвої сфери, розвиває пізнавальну й творчу активність, естетичні потреби і смаки, допомагає включитися в процес засвоєння та творення художньо-естетичної культури своєї нації» [22, с. 146].

Усі види образотворчого мистецтва розраховані на зорове сприймання їх людиною, але у процесі художньо-творчої діяльності та практичної роботи відбувається синтез чуттєвої сфери людини. Як підкреслює Л. Масол, «природні здібності до зорово-просторових, акустично-образних, вербальних та інших розумових операцій реалізуються дитиною комплексно і, що свідомість учнів сприймає навколишнє середовище одночасно всією сенсорною пам'яттю: зором, слухом, нюхом, дотиком, смаком, які перетинаються образно і вербально, емоційно і практично» [16, с. 20].

Образотворче мистецтво як мова художньої комунікації має свої особливості, так само як і образотворча мова кожного художника. Важко переоцінити роль образотворчого мистецтва у розвитку фантазії та уяви дітей. На папері і в пластиліні або з використанням будь-яких інших художніх матеріалів, дитина може втілити свої мрії, бажання, фантазії, передати те, що важко висловити словами. Отже, заняття образотворчим мистецтвом сприяють активізації та розвитку пізнавальних процесів, а значить і в цілому, сприяють інтелектуальному розвитку дітей, формуванню раціонального та емоційного інтелекту, так як у процесі образотворчої діяльності задіюється не тільки права півкуля, відповідальна за формально-логічне мислення, але й ліва, відповідальна за образне мислення та інтуїцію [2, с. 89].

Автори Американського культурного словника англійської мови дають таке трактування арт-терапії: «арт-терапія включає в себе застосування певних видів образотворчого мистецтва, зокрема живопису та скульптури, з метою розуміння та вираження почуттів [1].

Згідно АНЗАТА – офіційного веб-сайта асоціації арт-терапії у Новій Зеландії та Австралії, арт-терапія чи арт-психотерапія є формою психотерапії, що використовує творчі методи, включаючи візуальні прийоми творення мистецтва, драму, танець / рух для покращення та повідомлення про фізичне, розумове та емоційне самопочуття людини. Більшість арт-терапевтів асоціації АНЗАТА використовують візуальне мистецтво.

У психотерапевтичній літературі використовуються також терміни «образотворча терапія» або «художня терапія», проте вони не тотожні англійському аналогу і дещо звужують його зміст [19, с. 43].

Згідно з визначенням тлумачного словника психіатричних термінів, арт-терапія є одним із видів психотерапії, лікування залученням до мистецтва. З цією метою з «хворим» або обговорюються витвори мистецтва, або використовуються переживання творця – мистецтво слугує для «хворого» можливістю самовираження, відреагування, відволікаючим засобом [4].

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення арт-терапії – «метод лікування нервових і психічних захворювань засобами мистецтва та самовираження в мистецтві» [5, с. 41].

Російська енциклопедія соціальної роботи розглядає арт-терапію як одночасно і способи, і технології реабілітації осіб з обмеженими можливостями засобами мистецтва і художньої діяльності [15, с. 33].

Педагогічний термінологічний словник під арт-терапією розуміє терапію засобами мистецтва, що допомагає звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвиває увагу до почуттів, посилює відчуття власної особової цінності і підвищує художні компетенції [12].

Цікавим, на нашу думку, є погляд відомого російського дослідника, доктора медичних наук, О. Копитіна, який розглядає арт-терапію з погляду системного підходу. По-перше, арт-терапія – це напрям у психотерапії, психокорекції і реабілітації, заснований на заняттях клієнтів (пацієнтів) образотворчою діяльністю. По-друге, арт-терапія – метод психотерапії, що припускає використання клієнтом різних форм образотворчої діяльності з метою вираження свого психічного стану [14]. Дослідник вважає, що саме це визначення є найбільш близьким до англійського оригіналу. По-третє, він підкреслює приналежність арт-терапії до медицини: «Сучасна арт-терапія є особливою формою психотерапії» [14, с. 6]. По-четверте, сучасне розуміння арт-терапії припускає використання мови образотворчої експресії і безпосередню участь людини в образотворчій діяльності [14, с. 15].

Арт-терапія може розглядатися як одне з відгалужень психотерапії мистецтвом (expressive arts therapies) разом з музичною терапією, драматерапією і танцювально-руховою терапією [14].

Оскільки більшість авторів [14; 15] вважають арт-терапію одним із напрямів психотерапії, звернемося до розгляду поняття «психотерапія».

Різноманітність напрямів і течій, шкіл і конкретних методів психотерапії, заснованих на різних теоретичних підходах, призводить до того, що нині не існує навіть єдиного визначення поняття «психотерапія». У літературі їх налічується близько 400. Одні з них чітко відносять психотерапію до медицини, інші акцентують увагу на психологічних аспектах. Російська традиція полягає в тому, що психотерапія визначається, передусім, як метод лікування, тобто входить до компетенції медицини. Зарубіжні визначення психотерапії більшою мірою підкреслюють її психологічні аспекти.

Як приклад медичного підходу до розуміння психотерапії, можна навести такі її визначення, що обов'язково включають такі поняття, як «лікувальні дії», «хворий», «здоров'я» або «хвороба»:

- «система лікувальних дій на психіку і через психіку – на організм людини»;
- «специфічна ефективна форма дії на психіку людини з метою забезпечення і збереження її здоров'я»;
- «процес лікувальної дії на психіку хворого або групи хворих, що об'єднує лікування і виховання» [19, с. 5].

В якості визначень, що більшою мірою фіксують психологічні підходи і включають такі поняття, як міжособову взаємодію, психологічні засоби, психологічні проблеми і конфлікти, стосунки, установки, емоції, поведінку, можна вказати зокрема:

- «особливий вид міжособистісної взаємодії, при якій пацієнтам надається професійна допомога психологічними засобами при вирішенні проблем і ускладнень психологічного характеру»;
- «засіб, що використовує вербальні методики і міжособові взаємовідносини з метою допомогти людині в модифікації стосунків і поведінки, які інтелектуально, соціально або емоційно є негативними»;
- «тривала міжособистісна взаємодія між двома або більше людьми, одна з яких спеціалізується на корекції людських взаємин»;
- «персоналізована техніка, яка є чимось середнім між технікою планованих змін стосунків, почуттів і поведінки людини, і пізнавальним процесом, який, на відміну від будь-якого іншого, ставить людину віч-на-віч з її внутрішніми конфліктами» [19, с. 5].

Б. Карвасарський звертає увагу, що у визначеннях, які умовно можна назвати медичними, психотерапія розглядається як форма дії на психіку (і через психіку – на організм), тобто підкреслюється об'єкт дії. Психологічний же підхід акцентує увагу не стільки на об'єкті або предметі, скільки на засобах дії [19].

Таким чином, якщо відносити арт-терапію до форм, методів або напрямів психотерапії, то, враховуючи психологічний підхід, акцент робиться на художніх засобах впливу на особистість, в якості додаткових можна використовувати музику, казку, гру тощо.

К. Рудестам вважає арт-терапію самостійною формою терапії і додатком до інших видів групової терапії [21, с. 8]. Також він називає арт-терапію або терапію мистецтвом відносно новим методом психотерапії і засобом спілкування на символічному рівні [там само, с. 8].

Такої самої думки притримується російська дослідниця Л. Лебедева, яка визначає арт-терапію як метод психотерапії, що припускає використання клієнтом різних форм образотворчої діяльності з метою вираження свого психічного стану [15]. Окрім цього, дослідниця описує арт-терапію як інноваційну педагогічну технологію, що зберігає здоров'я, відповідає критеріям концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності [там само].

У педагогічній інтерпретації «арт-терапію» розуміють як турботу про емоційне самопочуття і психологічне здоров'я особистості, групи, колективу засобами художньої діяльності (спонтанний малюнок у поєднанні з іншими видами творчості) [там само, с. 25].

Арт-терапія – одна із складно організованих ієрархічних систем з яскраво вираженою гуманістичною і терапевтичною спрямованістю [там само, с. 98].

Словосполучення «арт-терапія» не суперечить педагогічній спрямованості діяльності. Пріоритетним значенням стає турбота про людину. При цьому лікування розуміється як «соціально-психологічне лікування», зміна стереотипів поведінки і підвищення адаптаційних можливостей особистості засобами художньої діяльності [15, с. 97].

Л. Лебедева розглядає арт-терапію в якості терапевтичної процедури на основі мистецтва як чинника «психологічного лікування» [там само, с. 98].

Група російських дослідників Г. Бурменська, О. Захарова, О. Карабанова під арт-терапією розуміють «...усі види практики надання психологічної допомоги особистості, навчання, реабілітації і психотерапії, засновані на мистецтві і творчих продуктивних формах активності людини... Арсенал форм, видів і методів арт-терапії надзвичайно різноманітний» [7, с. 206].

Л. Хаген стверджує, що арт-терапія нерідко продовжує сприйматися як набір переважно емпіричних прийомів, «психотерапія другого сорту», або як «альтернативний метод лікування» [13, с. 3].

Л. Повстан вважає, що арт-терапія є засобом психологічної гармонізації і розвитку людини через її заняття художньою творчістю [18, с. 46]. О. Вознесенська розуміє арт-терапію як метод зцілення за допомогою творчого самовираження. Зцілення передбачає духовну цілісність, гармонію духа і тіла [6, с. 20]. Т. Глухова виходила з того, що арт-терапія – це, передусім, терапія малюнком, а музика, пластика, поезія – додаткові засоби [8, с. 66]. Дослідниця стверджує, що арт-терапія на сьогодні – це особлива форма психотерапії, заснована на динамічній взаємодії трьох її основних елементів-учасників: клієнта, психотерапевта і образотворчого матеріалу – продукту творчості [Глухова с. 69]. Л. Калініна розглядає арт-терапію як терапію, змістом якої є художня творчість дитини [11, с. 25].

З позиції адаптації арт-терапія розцінюється як інтегративний адаптаційний механізм, що надає людині активну позицію відносно можливостей пристосування до середовища, яке сприяє загальній гармонізації особистості [19].

Поширені погляди на арт-терапію як на особливу форму відреагування і сублімації. Художня сублімація виникає тоді, коли інстинктивний імпульс людини замінюється візуальним, художньо-образним представленням. Як вважають прибічники цієї концепції, творчість як одна з форм сублімації дозволяє проявляти, усвідомлювати, а також виражати і тим самим відреагувати в мистецтві різні інстинктивні імпульси (сексуальні, агресивні) і емоційні стани (депресію, тугу, пригніченість, страх, гнів, незадоволення тощо). Таким чином знижується небезпека зовнішніх проявів вказаних переживань у соціально небажаній поведінці [19].

О. Медведєва, І. Левченко, Л. Комісарова, Т. Добровольська розглядають арт-терапію стосовно спеціальної освіти як синтез декількох галузей наукового знання (мистецтва, медицини і психології), а в лікувальній і психокорекційній практиці як сукупність методик, побудованих на застосуванні різних видів мистецтва у своєрідній символічній формі, що дозволяють за допомогою стимулювання художньо-творчих (креативних) проявів дитини з проблемами здійснити корекцію порушень психосоматичних, психоемоційних процесів і відхилень у особовому розвитку [3, с. 26].

Арт-терапія відповідає все зростаючій потребі сучасної людини в м'якому, екологічному підході до її проблем, неуспішності або неповної самореалізації [14, с. 5].

За наявності різних поглядів дослідників, основним інструментом арт-терапії визнається спонтанна творча діяльність, коли людина, не замислюючись, виражає в малюнку, ліпленні, імпровізації свої думки і почуття. Особливості спонтанної творчості полягають у тому, що не вимагають особливих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок, викликають позитивні емоції, допомагають здолати апатію і безініціативність. У зв'язку з цим, А. Грішина розглядає арт-терапію як технологію, що

застосовує спонтанну образотворчу діяльність з метою розкриття творчого потенціалу і гармонізації внутрішнього світу дітей [9, с. 96].

На сьогодні термін «терапія» приймається категоріальним апаратом педагогіки. Про це свідчить розробка в педагогічній науці таких понять, як «терапевтична педагогічна система», «здоров'язберігаючі технології», «педагогічні основи арт-терапії в освіті вчителя» тощо.

Таким чином, нами проаналізовано і представлено визначення арт-терапії з різних наукових поглядів (таблиця 1).

Таблиця 1

Визначення арт-терапії з позиції різних дослідників

Визначення арт-терапії	Дослідники
Напрямок у психотерапії, психокорекції і реабілітації	О. Копитін
Форма психотерапії	О. Копитін, К. Рудестам, Т. Глухова
Додаток до інших форм групової терапії	К. Рудестам
Метод психотерапії	О. Копитін, К. Рудестам, Л. Лебедева
Всі види практики надання психологічної допомоги, навчання, реабілітації і психотерапії	Г. Бурменська, Е. Захарова, О. Карабанова
Сукупність методів психологічного або психофізичного впливу за допомогою образотворчої діяльності	М. Бурно, Р. Хайкін, Б. Карвасарський
Набір емпіричних прийомів	Л. Хаген
Мистецтво, художня діяльність як засіб «лікування»	Л. Повстан, Л. Калініна, Л. Лебедева, В. Беккер-Глош, О. Смілянець
Альтернативна практика	С. Скейфі
Засіб спілкування на символічному рівні	К. Рудестам
Метод зцілення за допомогою творчого самовираження	О. Вознесенська
Інноваційна педагогічна технологія	Л. Лебедева, А. Грішина
Інтегруючий адаптаційний механізм, форма відреагування і сублімації	Б. Карвасарський
Синтез декількох галузей наукового знання (мистецтва, медицини і психології); сукупність методик, побудованих на застосуванні різних видів мистецтва	О. Медведєва, І. Левченко, Л. Комісарова, Т. Добровольська

Отже, одні автори розглядають арт-терапію як особливу форму психотерапії за допомогою візуального, пластичного мистецтва (акцент роблять на взаємодії між психотерапевтом і пацієнтом з лікувальною метою). Інші – як альтернативну практику (акцент роблять на творчу діяльність, гармонізацію і загальне оздоровлення особистості). Перше з названих визначень закріплюється за медициною, друге – за такими сферами застосування як педагогіка і соціальна робота [15, с. 38].

Висновки. Більшість зарубіжних і вітчизняних фахівців відмічають двозначність використання терміну «арт-терапія». Досить часто під ним розуміють і музикотерапію, і бібліотерапію, і казкотерапію, і ігрову терапію тощо. Ми, у свою чергу, розуміємо арт-терапію як інноваційну психолого-педагогічну технологію «лікування» засобами

образотворчого мистецтва, а саме, малюнком, задля гармонізації і розвитку особистості. В якості допоміжних засобів арт-терапія передбачає використання музики, казки, танцю, гри, драми тощо.

Література

1. Американський культурний словник англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.catainfo.ca/faq.php>
2. Аметова Л. А. Педагогическая технология использования арттерапии в начальной школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Лидия Анатольевна Аметова. – М. : РГБ, 2003. – 326 с.
3. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: [Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений] / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 248 с.
4. Блейхер В. М., Крук И. В. Толковый словарь психиатрических терминов / В. М. Блейхер, И. В. Крук. – М, 1995. – 640 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СР) / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
6. Вознесенская Е. Л. Особенности и перспективы развития арт-терапии в Украине / Е. Л. Вознесенская // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 95. Т. 105. Педагогіка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 19-24.
7. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карабанова и др.]. – М. : Издательский центр Академия, 2002. – 416 с.
8. Глухова Т. Г. Актуализация восприятия профессионального здоровья педагогов средствами арт-терапии: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07/ Глухова Татьяна Георгиевна. – Самара, 2003. – 181 с.
9. Гришина А. В. Развитие творческой индивидуальности подростков средствами арт-терапии в учреждениях дополнительного образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. В. Гришина. – Волгоград, 2004. – 186 с.
10. Ильенков Э. В. Философия и культура/ Э. В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1991. – 462 с.
11. Калініна Л. А. Розвиток естетичного смаку молодших школярів у діяльності аматорського дитячого театру ляльок : дис... канд. пед. наук: 13.00.06 / Калініна Лариса Анатоліївна. – Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2007. – 210 с.
12. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: [для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений] / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 176 с.
13. Копытин А. И. Системная арт-терапия: теоретическое обоснование, методология применения, лечебно-реабилитационные и дестигматизирующие эффекты: дис. ... д-ра мед. наук: 19.00.04 / Александр Иванович Копытин. – Санкт-Петербург, 2010. – 311 с.
14. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии / Александр Иванович Копытин. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.
15. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01/ Лебедева Людмила Дмитриевна. – М., 2003. – 426 с.
16. Масол Л. М. Методика навчання у початковій школі: [Посібник для вчителів] / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х. : Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
17. Мукаржовский Я. Исследования по эстетике и теории искусства/ Я. Мукаржовский. – М. : Искусство, 1994. – 606 с.
18. Повстан Л. А. Возможности арт-терапии в коррекционно-развивающей работе с социальными сиротами, имеющими нарушения психического развития на донозологическом уровне: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.04/ Повстан Людмила Александровна. – Томск, 2004. – 176 с.

19. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 752 с.
20. Ракитин В. И. Искусство видеть / В. И. Ракитин. – М. : Знание, 1972. – 128 с.
21. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 384 с.
22. Сотська Г. І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості: [Монографія] / за ред., передмова і післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 255 с.
23. Шапарь В. Б. Словарь практического психолога / В. Б. Шапарь. – М. : ООО «Издательство АСТ»; Харьков : Торсинг, 2004. – 734 с.

УДК 37.035.6-057.874:784.6(477)(051)

Калабська В. С.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «СВІТЛО» (1910-1914)

В статье исследуется историко-педагогическая мысль на страницах украинского педагогического журнала начала XX в. «Свитло» по использованию образцов украинской устной народной словесности в формировании патриотизма школьников. Указано, что украинский музыкальный фольклор отражает национальную историю, в нем творчески осмыслено славное и трагическое прошлое, что является основой для воспитания патриотизма, активной гражданской позиции.

Ключевые слова: патриотизм, украинский музыкальный фольклор, школьники, журнал.

The article examines the historical and pedagogical ideas on the pages of Ukrainian pedagogical the periodical early twentieth century «Svitlo» regarding the use samples of Ukrainian oral folk literature in forming patriotism of pupils.

It is noted that Ukrainian folk music reflects national history, it creatively comprehends glorious and tragic past which is the basis for the education of patriotism, active civil position.

Keywords: patriotism, Ukrainian musical folklore, students, periodical.

Патріотизм сьогодні – важлива складова моральних якостей особистості. Це складне почуття, яке визначає ставлення особистості до Батьківщини, держави, родини, довкілля. Він починає формуватися від народження, а найбільш активно розвивається у період молодшого шкільного віку, викристалізовується у юнацькі роки та упродовж наступного життя.

У чинних документах у галузі освіти: Законі України Про освіту (1991) [3], Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2007) [1], Концепції національно-патріотичного виховання молоді (2009) [7], Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки (2012) [6] та інших законодавчих актах, що стосуються навчання і виховання молодого покоління розглядають формування патріотизму як пріоритетний напрямок.

Теоретичні аспекти патріотичного виховання розробляли: Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Юркевич та інші.

Патріотизм поступово формується під впливом різних чинників. Історично склалося, що українська система освіти й виховання молодого покоління завжди були пронизані глибоким патріотизмом, витоки якого в усній народній словесності. Виховний потенціал фольклору у контексті етнопедагогіки досліджували Г. Волков, О. Духнович, В. Кузь, Н. Побірченко, Н. Сивачук, Г. Сковорода, Р. Скульський, М. Стельмахович, Ю. Ступак, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, Є. Сявков, К. Ушинський, Р. Чмелик та інші.

Видатний педагог XX ст. В. Сухомлинський народну лірику вважав саме тим засобом